

УДК 657.424: 336.77 (477)

Консультує фахівець/

■ Людмила Снігурська Liudmyla Snihurska

Начальник управління організації бухгалтерського обліку та операційних процесів департаменту бухгалтерського обліку Національного банку України, кандидат економічних наук, доцент

Ph.D. (Economics), Associate Professor
Head of the Office for Organization of Accounting and Operational Processes of the Accounting Department of the National Bank of Ukraine

Проблеми формування банком облікової політики щодо кредитів та інших фінансових активів зі зменшеною корисністю

Problems in formation of the accounting policy concerning impaired loans and other financial assets by banks

Складність застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), вимоги яких, згідно із законодавством, мають виконувати банки під час складання фінансової звітності, полягає в тому, що МСФЗ за своїм змістом є лише принципами і не надають необхідних інструментів обліку (методик та процедур обліку) такого рівня конкретизації, як це необхідно для здійснення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності на практиці. У зв'язку з цим бухгалтерам часто доводиться застосовувати власне професійне судження, при цьому регуляторні органи окремої держави (юрисдикції) та суб'єкти, що звітують, змушені самотійно формувати окремі аспекти та детальні методики бухгалтерського обліку, особливо на рівні процедурної складової облікової політики.

У цьому контексті однією зі складних методологічних проблем є питання щодо розрахунку та відображення в бухгалтерському обліку і фінансовій звітності процентних доходів за знеціненими фінансовими активами. Особливої актуальності цьому питанню додає також той факт, що згідно з Податковим кодексом України дані бухгалтерського обліку є базою для розрахунку доходів і витрат, які включаються до оподаткованого прибутку.

Banks' financial reports must satisfy the requirements of the International Financial Reporting Standards. However, the IFRS are in essence the principles and do not give the necessary instruments (methods or procedures) for accounting of such level of specification that is necessary for accounting and financial reporting in practice, so there are difficulties in their usage. Due to this fact, accountants often have to use their own professional judgements; at that, regulatory authorities of a country (jurisdiction) and reporting entities have to form separate aspects and detailed accounting methods by themselves, in particular, at the level of the procedure component of the accounting policy.

In the context of the above-mentioned, calculation of interest incomes on impaired financial assets and their reflection in accounting and financial reports are one of difficult methodological issues. Moreover, in accordance with the Tax Code of Ukraine, accounting data are the base for calculation of incomes and expenses that are included in the taxable profits, so this fact becomes particularly topical.

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ПРОБЛЕМНОГО ПИТАННЯ ОБЛІКУ ЗНЕЦІНЕНИХ КРЕДИТІВ

Відповідно до законів України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність” та “Про банки і банківську діяльність” [1, 2] вимоги до бухгалтерського обліку банків України встановлюються Національним банком України згідно з Міжнародними стандартами фінансової звітності (надалі – МСФЗ).

Вимоги Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО), зокрема МСБО 39 “Фінансові інструменти: визнання і оцінка” [3] регламентують, що категорія “позики і дебіторська заборгованість” після первісного визнання має обліковуватися за амортизованою собівартістю.

При цьому **амортизована собівартість** визначається як сума, за якою фінансовий актив оцінюється під час первісного визнання, з вирахуванням виплати основної суми, плюс (або мінус) накопичена амортизація (іншими словами, розподіл) будь-якої різниці між цією первісною сумою та сумою погашення із застосуванням методу ефективної ставки відсотка та мінус будь-яке зменшення (прямо чи через застосування рахунку резерву) внаслідок зменшення корисності або неможливості інкасації [3, п. 9]. Формула її розрахунку така:

$$Am\ c/v = \text{Перв}/v - N_{\text{пог.}} \pm Am\ P_{\text{риз.нак.}} - \text{Знец}, \quad (1)$$

де $Am\ c/v$ – амортизована собівартість;

Перв/в – первісна вартість;

$N_{\text{пог.}}$ – погашена основна сума боргу;

$Am\ P_{\text{риз.нак.}}$ – накопичена амортизація різниці між цією первісною сумою та сумою погашення;

$P_{\text{риз.}} = \text{Перв}/v - (N + \%)$, де N – основна сума боргу (номінал);

$\%$ – загальна сума процентів за весь період дії інструменту;

Знец – сума загального визнаного збитку від знецінення (зменшення корисності). За правилами бухгалтерського обліку в банках України визнається шляхом формування резерву [4].

Враховуючи зазначені вимоги, відповідно до Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, затвердженої постановою Правління НБУ від 27.12.2007 р. № 481 (зі змінами) (надалі – Інструкція НБУ № 481), банк має оцінювати кредити після первісного визнання за **амортизованою собівартістю** з використанням ефективної ставки відсотка [4]. За цією вартістю кредити і відображаються в балансі (Звіті про фінансовий стан). Тобто для кредитів амортизована собівартість є їхньою балансовою вартістю – тією сумою, яка розкривається в окремій статті фінансової звітності “Кредити та заборгованість клієнтів” [5]. Інструкція НБУ № 481 додатково уточнює, що балансова вартість (амортизована собівартість) для наданого кредиту як фінансового активу складається з:

- основної суми боргу (яка ще не погашена);
- нарахованих процентів до отримання (ще не погашених боржником);
- неамортизованої премії (дисконту);
- суми визнаного зменшення корисності.

Амортизована собівартість розраховується так:

$$Am\ c/v = N_{\text{непог.}} + \%_{\text{нар.}} \pm D/P_{\text{неам.}} - \text{Рез}, \quad (2)$$

де $N_{\text{непог.}}$ – непогашена основна сума боргу;

$\%_{\text{нар.}}$ – нараховані і непогашені проценти;

$D/P_{\text{неам.}}$ – недоамортизована частина дисконту/премії, що були сформовані під час первісного визнання;

Рез – резерв, який дорівнює загальній сумі збитку від зменшення корисності (знецінення), що накопичена за весь період дії кредитної угоди (до поточної дати, на яку здійснюється розрахунок).

Таке уточнення впливає та узгоджується з Планом рахунків бухгалтерського обліку банків України [6] (надалі – План рахунків), який передбачає для обліку визначених вище елементів окремі синтетичні рахунки (див. схему 1).

Схема 1. Загальна побудова групи рахунків обліку кредитів у банках

БАЛАНСОВА ВАРТІСТЬ

Наведемо приклад (див. таблицю 1).

Ці синтетичні рахунки з обліку елементів балансової вартості кредиту дають змогу отримати інформацію як про юридичні права вимоги до боржника (залишок основної суми боргу; нарахованих згідно з договором за номінальною ставкою, та ще не сплачених процентів; за окремими рахунками – прострочені суми основного боргу та

Таблиця 1. Приклади формування групи рахунків з обліку балансової вартості кредиту за елементами

Номер рахунку	Характеристика рахунку	Назва рахунку
2202	А	Короткострокові кредити на поточні потреби, що надані фізичним особам
2203	А	Довгострокові кредити на поточні потреби, що надані фізичним особам
2205	А	Неамортизована премія за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам
2206	КА	Неамортизований дисконт за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам
2207	А	Прострочена заборгованість за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам
2208	А	Нараховані доходи за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам
2209	А	Прострочені нараховані доходи за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам
2400	КА	Резерви під кредити, що надані клієнтам та оцінюються на індивідуальній основі
2401	КА	Резерви під кредити, що надані клієнтам та оцінюються на портфельній основі

процентів), так і про економічну оцінку тієї майбутньої вигоди, що очікується від інструменту (загалом сума всіх рахунків з обліку балансової вартості), а також про економічну оцінку суми економічних вигод, що первісно очікувалися і вже втрачені внаслідок погіршення кредитоспроможності позичальника (резерв) (див. схему 2).

Таких вимог і тонкощів МСФЗ не передбачають, оскільки це є технічним аспектом облікової політики, який у кожній країні реалізовується по-своєму. МСФЗ ж побудовані, як відомо, на основі загальних принципів. Тобто на рівні МСФЗ важливим є те, щоб фінансовий актив такого типу був оцінений за амортизованою собівартістю.

На рівні фінансової звітності банків залишки за всіма окремими синтетичними рахунками з обліку кредиту подаються за однією статтею як єдине ціле – фінансовий актив, оцінений за амортизованою собівартістю, як це й визначено МСФЗ.

Зважаючи на викладене, в МСФЗ неможливо буде знайти конкретні вимоги і параграфи, які б доводили необхідність використання у тому чи іншому випадку того чи іншого рахунку (елемента балансової вартості) для відображення впливу на оцінку конкретних обставин та подій. Це – сфера кожної окремої юрисдикції (країни, галузі), кожного окремого суб'єкта, що застосовують МСФЗ з метою складання фінансової звітності.

За кредитами як активами, що є борговими інструментами, дохід отримується у вигляді процентів – плати за користування боржником тимчасово вільними коштами кредитора.

Відповідно до МСБО 18 “Дохід” [7] проценти мають визнаватися із застосуванням методу ефективної ставки відсотка, наведеного в МСБО 39 [3], як доходи у Звіті про прибутки і збитки. **Ефективна ставка відсотка** – це ставка, яка точно дисконтує попередньо оцінені майбутні платежі або надходження грошових коштів протягом очікуваного строку дії фінансового інструменту (та, якщо доцільно, протягом коротшого періоду) до чистої балансової вартості фінансового активу чи фінансового зобов'язання [3]. Тобто ефективна ставка – це внутрішня норма дохідності боргового фінансового активу, яка відображає реальну вигоду від роботи активу методом порівняння загальної суми інвестованих коштів та суми отриманих від інвестиції коштів, з урахуванням часового інтервалу їх отримання.

Визнання доходу відображає, яка частка майбутньої економічної вигоди, що очікувалася на початок поточного періоду, в цьому поточному періоді вже реалізувалася і

до цього поточного періоду відноситься. Тому визнання доходу одночасно коригує балансову вартість активу:

Дебет Актив (впливає на Звіт про фінансові результати);

Кредит Дохід (впливає на Звіт про прибутки і збитки).

Ефективна ставка відрізняється від номінальної, яка використовується з метою визначення додаткових, порівняно з основною наданою позичальникові сумою, юридичних вимог до такого позичальника щодо сплати ним коштів кредиторів. Сама по собі номінальна ставка прямо не використовується для здійснення оцінки вартості активу чи доходу, що зароблений цим активом. А тому вона і не згадується в МСФЗ.

Зважаючи на особливості організації обліку в банках України, визначені НБУ (План рахунків [6], розподіл балансової вартості на елементи), Національний банк у своїх нормативно-правових актах уточнює, яким чином відображати в бухгалтерському обліку визнання доходів, зміну балансової вартості кредитів, використовуючи План рахунків та дотримуючись вимог МСФЗ.

Так, Правилами бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затвердженими постановою Правління НБУ від 18.06.2003 р. № 255 (зі змінами) (надалі – Правила НБУ № 255) установлено, що процентні доходи визнаються за рахунками процентних доходів і витрат за класом 6 із застосуванням методу ефективної ставки відсотка. Одночасно нарахування процентів до отримання (тобто визначення додаткових до основної суми юридичних прав вимоги боргу від позичальника) здійснюється за номінальною процентною ставкою, яка передбачена умовами договору (випуску), і відображається за рахунками з обліку нарахованих доходів за класами 1, 2, 3. Амортизація дисконту (премії), який (яка) по суті є додатковою часткою процентного доходу (часткою, на яку зменшується процентний дохід) порівняно з основними юридичними умовами, і здійснюється одночасно з нарахуванням процентів [8]. Отже, визнання процентного доходу відображається таким чином:

1) у разі наявності дисконту під час первісного визнання:

Дебет xxx8 Нараховані доходи (*елемент балансової вартості кредиту*);

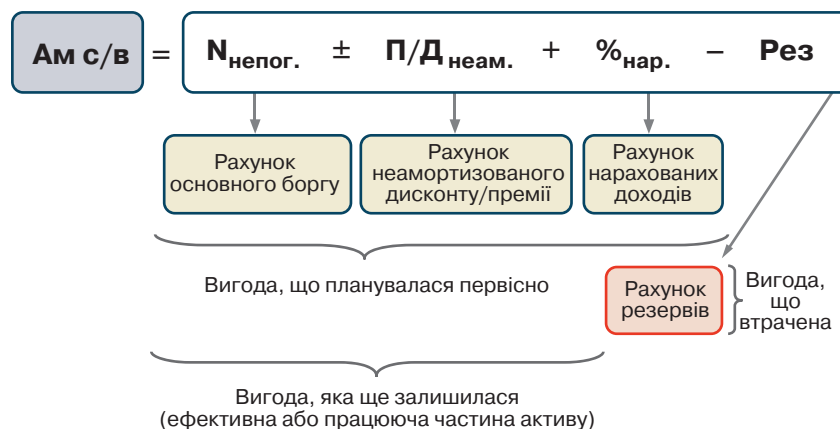
Дебет xxx6 Дисконт (*елемент балансової вартості кредиту*);

Кредит 6 класу Процентні доходи (*стаття Звіту про прибутки і збитки*);

2) у разі наявності премії під час первісного визнання:

Дебет Нараховані доходи (*елемент балансової вартості кредиту*);

Схема 2. Елементи балансової вартості кредитів з урахуванням їхньої сутності

Кредит Премія (елемент балансової вартості кредиту);
Кредит Процентні доходи (стаття Звіту про прибутки і збитки).

Слід звернути увагу також на порядок розрахунку сум визнаних процентних доходів та нарахованих до отримання процентів [9] (див. схему 3):

1) **процентні доходи** за поточний період $D\%$, що мають бути визнані в Звіті про прибутки і збитки (6 клас Плану рахунків), розраховуються як добуток амортизованої собівартості на початок періоду $Am\ c/v_{поч.}$ (працюючої суми інвестиції, яка ще заробляє дохід) та ефективної ставки відсотка відповідної тривалості $i_{ef.*}$:

$$D\% = Am\ c/v_{поч.} \times i_{ef.*}; \quad (3)$$

2) **нараховані проценти** до отримання за поточний період, що уособлюють частину юридичних прав вимоги, розраховуються згідно з умовами кредитного договору. Як правило, їхній розмір визначається як добуток непогашеної суми основного боргу на початок періоду $N_{непог. поч.}$ та номінальної ставки відповідної тривалості i_n^* :

$$\%_{нар.} = N_{непог. поч.} \times i_n^*. \quad (4)$$

Зрозуміло, що це будуть різні суми (хоча вони можуть бути й однаковими за певних конкретних умов). Різниця між цими двома сумами є тією часткою дисконту (премії), яку потрібно розподілити (амортизувати), визнати як елемент процентного доходу. Нагадаємо, що дисконт (премія) як елемент балансової вартості кредиту може включати:

- додаткові комісії, які безпосередньо пов'язані зі створенням фінансового активу (як отримані, так і сплачені);
- прибуток/збиток першого дня, що фактично є різницею між процентним доходом, який отримуватиметься відповідно до умов договору, та тими процентними доходами, які мали б бути отримані за ринковими умовами, якщо ці умови відрізняються.

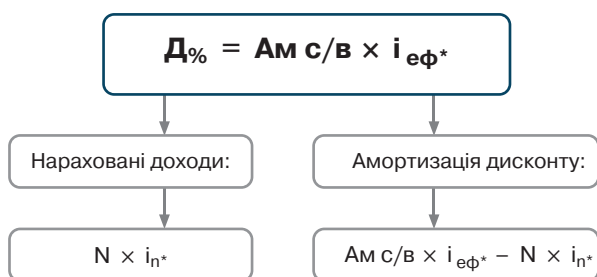
Якщо під час розрахунку ефективної ставки всі ці обставини та умови кредитного договору (у тому числі комісії, ринкові та фактичні ставки) врахували, то загальна сума дисконту/премії буде повністю амортизована (перенесена на процентні доходи) до кінця строку дії кредиту.

Однак так буде лише при дотриманні початкових умов і припущень, зокрема, якщо не буде дострокових або незапланованих платежів, прострочень та інших фактів, що впливають на майбутні грошові потоки та не враховувалися первісно.

Тому коли кредит зазнає знецінення (стаються збиткові події, що впливають на стан майбутніх грошових потоків, погіршуючи їх, – тобто відбувається їх скорочення та/або віддалення в часі), виникають певні ускладнення під час відображення в обліку процентних доходів за ним.

Так, параграф К393 МСБО 39 вимагає: як тільки фі-

Схема 3. Розрахунок суми процентного доходу за кредитами, його елементів та їхній взаємозв'язок

нансовий актив був частково списаний у результаті збитків, що виникли внаслідок зменшення корисності (прямо або шляхом формування резерву, як визначено в методології бухгалтерського обліку банків України), процентний дохід після цього продовжує визнаватися із застосуванням ставки відсотка, використаної для дисконтування майбутніх грошових потоків з метою оцінки збитків унаслідок зменшення корисності [3]. Аналогічна норма міститься також в Інструкції НБУ № 481 [4, п. 1.32 розділу I].

Оскільки для дисконтування очікуваних грошових потоків під час визнання зменшення корисності (знецінення) за кредитами використовується ефективна ставка відсотка, то і для подальшого визнання процентного доходу за вже знеціненим кредитом також застосовується ефективна ставка. При цьому для розрахунку суми процентного доходу використовується такий самий підхід: добуток амортизованої собівартості та ефективної ставки відповідної тривалості (див. формулу 3).

Однак не все є аналогічним з іншого боку: які рахунки в яких сумах мають кореспондувати з рахунком процентних доходів під час визнання процентного доходу за знеціненим кредитом?

Розглянемо приклад.

ПРИКЛАД 1.

Припустимо, маємо кредит із такими умовами:

- основна сума боргу = 120 000 грн.;
- первісна сума комісії, що була отримана (дисконт) = 3 600 грн.;
- первісний строк – 12 місяців;
- номінальна процентна ставка = 12% річних (фіксована), метод нарахування – 30/360;
- умови погашення основної суми боргу – в кінці строку дії угоди, а процентів – щомісяця.

За таких умов ефективна ставка становитиме 1.2711% (щомісячна).

Припустимо, що клієнт, який до цього часу здійснював платежі точно за графіком, наприкінці шостого місяця не сплатив проценти за кредитом. У такому разі ці проценти визнаються простроченими. Прострочення платежів – це збиткова подія, яка призводить до необхідності розрахунку суми знецінення. Нехай за результатами аналізу фінансового стану позичальника за кредитом було створено резерв у розмірі 40 000 грн.

У результаті балансова вартість кредиту за елементами, відповідно до вимог НБУ, станом на кінець шостого місяця буде такою:

- Основна сума боргу (рахунок 2062)	= 120 000;
- Неамортизований дисконт (рахунок 2066)	= -1 868;
- Нараховані проценти, прострочені (рахунок 2069)	= 1 200;
- Резерв під знецінення (рахунок 2400)	= -40 000;
<hr/>	
- Загалом балансова вартість	= 79 332.

А за планом, якби позичальник і надалі розраховувався вчасно і не мав фінансових проблем, балансова вартість була б такою:

- Основна сума боргу (рахунок 2062)	= 100 000;
- Неамортизований дисконт (рахунок 2066)	= -1 868;
- Нараховані проценти (рахунок 2068)	= 0;
<hr/>	
- Загалом балансова вартість	= 118 132.

Як бачимо, “знецінена” балансова вартість відрізняється від “планової” за рахунок двох чинників:

- 1) простроченої суми відсоткових платежів, яка збільшує балансову вартість порівняно з плановою;
- 2) суми резерву, яка зменшує балансову вартість кредиту порівняно з плановою.

Залежно від співвідношення цих двох чинників сума фактичної, знеціненої балансової вартості відрізняється від суми балансової вартості кредиту, яка мала б бути за планом. Вона, як правило, менша (за рахунок резерву), але може бути й більшою (якщо сума прострочених платежів основного боргу і відсоткових платежів перевищує суму сформованих резервів).

Водночас визнання процентних доходів у наступних місяцях має здійснюватися так само множенням амортизованої собівартості (балансової вартості) кредиту, яка вже фактично не така, як мала бути за планом, на стару ефективну відсоткову ставку.

У результаті станом на кінець сьомого місяця визнання доходів буде таким, як наведено в таблиці 2.

Фактично, з урахуванням знецінення	За планом
Нараховані проценти: $120\,000 \times 12\% / 12 \text{ міс.} \times 1 \text{ міс.} = 1\,200$ Процентні доходи: $79\,332 \times 1.27\% = 993$	Нараховані проценти: $120\,000 \times 12\% / 12 \text{ міс.} \times 1 \text{ міс.} = 1\,200$ Процентні доходи: $118\,132 \times 1.27\% = 1\,501$
Різниця = $993 - 1\,200 = -207 \rightarrow ?$	Різниця = $1\,501 - 1\,200 = +301 \rightarrow$ амортизація дисконту
Дебет 2068 %нар. = 1 200 Кредит ?????	Дебет 2068 %нар. = 1 200 Дебет 2066 Дисконт = 301
Кредит 6026 Д% = 993	Кредит 6026 Д% = 1 501

Як бачимо, застосування ефективної ставки відсотка до амортизованої собівартості, яка включає резерв (за мінусом), дає змогу реалізувати принцип нейтральності (обережності) та виконати вимогу МСБО 18 щодо визнання доходу в разі впевненості в його отриманні: дохід визнається тільки від ефективної (працюючої) частини активу. Тому хоча він розраховується із застосуванням такої ж ефективної ставки, за знеціненим кредитом він менший (у прикладі $1 = 993$), ніж за незнеціненим (за прикладом $= 1\,501$).

Якщо процентний дохід розраховуватиметься на основі балансової вартості без урахування резерву, визнаний у Звіті про прибутки/збитки процентний дохід за цим активом буде завищеним, що порушує принцип нейтральності (обережності) та вимоги МСФЗ (зокрема, МСБО 18 “Дохід” [7, п. 22]: дохід визнається, тільки коли є ймовірність надходження економічних вигод, пов’язаних з операцією). Відповідно і балансова вартість стане завищеною, що призведе до необхідності створення додаткового резерву (що дорівнює різниці між завищеною балансовою вартістю та сумою очікуваного відшкодування, на яку зазначений факт не вплине) за рахунок витрат за умови, що нових збиткових подій або змін оцінок не виникає. Отже, в результаті будуть завищені статті “процентні доходи” та “відрахування до резерву під знецінення...” (на однакові суми з протилежними знаками), хоча загальна сума фінансового результату буде в цілому правильною.

При цьому згідно з правилами бухгалтерського обліку в банках нараховування процентів триває, зважаючи на юридичну форму: оскільки у кредитний договір зміни не вносилися, процентні виплати нараховуються у тій самій сумі (за прикладом $= 1\,200$), оскільки непогашеною є та сама сума основного боргу.

Виникають запитання: яким чином амортизувати дисконт? За яким рахунком (чи якими рахунками) відображати різницю між сумою нарахованих за номінальною та визнаних за ефективною ставкою процентів?

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМНОГО ПИТАННЯ ТА ЇХНЕ ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ

На жаль, прямої відповіді на ці запитання немає ні в МСФЗ, ні навіть у нормативно-правових актах чи роз’ясненнях НБУ.

Очевидною та обов’язковою, крім зазначених вище вимог щодо нарахування та розрахунку суми визнаних у доходах процентів, є лише така умова: зазначена різниця має бути відображена, з одного боку, як частина процентного доходу в 6 класі (Звіті про прибутки і збитки), а з другого боку – скоригувати балансову вартість кредиту.

У такому разі можемо сформулювати кілька варіантів обліку знецінених фінансових активів та визнання доходу за ними.

1 ВАРІАНТ

Відповідно до роз’яснення НБУ, надісланого листом від 28.12.2009 р. № 12-111/1788-24217 [10], будь-які різниці, що виникають між сумою визнаних за ефективною ставкою відсотка процентних доходів та нарахованих за номінальною процентною ставкою доходів за фінансовими інструментами відображаються за рахунками з обліку неамортизованого дисконту (премії) у кореспонденції з рахунками з обліку процентних доходів. Зважаючи на це, можемо запропонувати всю суму різниці відносити на рахунок з обліку неамортизованого дисконту (премії). Тоді процентний дохід за сьомий місяць у прикладі 1 буде відображений в обліку таким проведеньям:

Дебет 2068 %нар. = 1 200
Кредит 2066 Дисконт = 207
Кредит 6026 Д% = 993
 Або двома простими:
Дебет 2068 %нар. = 1 200
Кредит 6026 Д% = 1 200 } 993
Дебет 6026 Д% = 207 }
Кредит 2066 Дисконт = 207.

2 ВАРІАНТ

Згідно з Інструкцією НБУ № 481 сума дисконту (премії) має бути повністю амортизована на дату погашення/повернення кредиту [4, п. 1.8 розділу I].

Щоб забезпечити виконання цієї умови, слід різницю між сумою процентів за номінальною й ефективною відсотковими ставками розподілити на дві частини:

1) суму амортизації дисконту/премії, якою вона мала бути за планових умов;

2) решту різниці, яку як результат впливу факту знецінення відносити на рахунок резерву.

У такому разі проведення з визнання процентного доходу за знеціненим кредитом буде таким (числа наведено згідно з прикладом 1):

Дебет 2068 %нар. = 1 200 = $120\,000 \times 1\% \times 1 \text{ міс}$ } 1 501
Дебет 2066 Дисконт = 301 = $(118\,132 \times 1.27\%) - 1\,200$ }
Кредит 2400 Резерв = 508 = $993 - 1\,200 - 301$ } 1 501
Кредит 6026 Д% = 993 = $79\,332 \times 1.27\%$ }

Що може бути розкладене на три простих проведення:

Дебет 2068 %нар. = 1 200
Кредит 6026 Д% = 1 200
Дебет 2066 Дисконт = 301
Кредит 6026 Д% = 301
Дебет 6026 Д% = 508
Кредит 2400 Резерв = 508.

3 ВАРІАНТ

Під час визнання процентного доходу можемо передбачити:

- амортизацію дисконту/премії у планових сумах – як у варіанті 2;
- різницю між сумою процентних виплат за ефективною ставкою та сумою амортизації дисконту/премії відносити на рахунок нарахованих доходів.

У цьому разі, використовуючи дані прикладу 1, здійснюємо таке бухгалтерське проведення:

Дебет 2068 %_{нар.} = 692
 Дебет 2066 Дисконт = 301
 Кредит 6026 Д% = 993.
 Або два простих проведення:
 Дебет 2068 %_{нар.} = 692
 Кредит 6026 Д% = 692 → 993
 Дебет 2066 Дисконт = 301 →
 Кредит 6026 Д% = 301.

4 ВАРІАНТ

Можемо запропонувати ще один, але дещо складніший варіант:

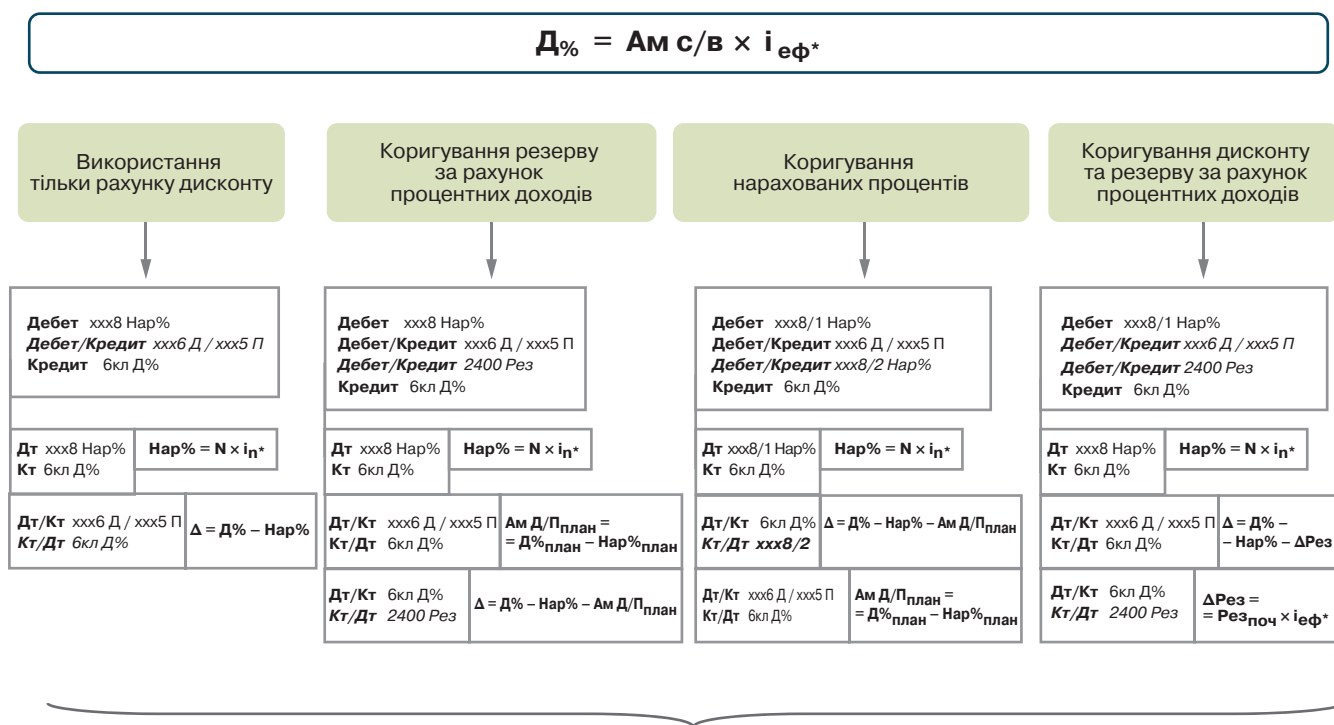
– проценти нараховуються за номінальною ставкою (забезпечується дотримання юридичної форми);

– резерв коригується у розмірі суми добутку резерву на початок періоду та ефективною відсотковою ставкою відповідної тривалості – по суті, це буде коригування суми резерву (яка фактично є **дисконтованою** вартістю втраченої вигоди) на фактор часу (тобто врахування в оцінці цієї дисконтованої, тобто теперішньої вартості втраченої вигоди скорочення періоду дисконтування, оскільки з часом наближаються дати платежів та дати втрачених/відстрочених платежів). Таке коригування цілком відповідає вимогам МСФЗ (див., наприклад, МСБО 18 “Дохід”, МСБО 37 “Забезпечення, умовні зобов’язання та умовні активи” [7, п. 11; 11, п. 60]); різниця між номінальною сумою відстроченого в часі платежу та його теперішньою вартістю фактично є процентами, тобто це фінансова складова, яка має поступово амортизуватися з визнанням її як процентних (фінансових) доходів/витрат);

– решту різниці між зазначеними вище елементами та сумою процентних доходів, розрахованих за ефективною ставкою, визнавати через рахунок дисконту/премії.

Цей підхід можемо проілюструвати математично:

Схема 4. Варіанти обліку визнання доходу за знеціненими кредитами

У всіх випадках

- Балансова вартість у Звіті про фінансовий стан та
- стаття “Процентні доходи” Звіту про прибутки/збитки **будуть однаковими**

Припинення визнання знецінених кредитів

Дебет Грошові кошти
 Дебет/Кредит xxx6 Д / xxx5 П
 Дебет 2400 Рез
 Кредит xxx2, xxx9 Н
 Кредит xxx8, xxx9 Нар%

Дебет Грошові кошти
 Дебет 2400 Рез
 Кредит xxx2, xxx9 Н
 Кредит xxx8, xxx9 Нар%

Дебет Грошові кошти
 Дебет 2400 Рез
 Кредит xxx2, xxx9 Н
 Кредит xxx8/1, xxx9 Нар%

Дебет Грошові кошти
 Дебет/Кредит xxx6 Д / xxx5 П
 Дебет 2400 Рез
 Кредит xxx2, xxx9 Н
 Кредит xxx8, xxx9 Нар%

$$\begin{aligned}
 Д\% &= Ам с/В \times i_{\text{эф.}} = (N_{\text{непог.}} + \%_{\text{нар.}} \pm Д/П_{\text{неам.}} - Рез) \times \\
 &\times i_{\text{эф.}} = (N_{\text{непог.}} + \%_{\text{нар.}} \pm Д/П_{\text{неам.}}) \times i_{\text{эф.}} - Рез \times i_{\text{эф.}} = \\
 &= [(N_{\text{непог.}} \times i_n) + ((N_{\text{непог.}} + \%_{\text{нар.}} \pm Д/П_{\text{неам.}}) \times i_{\text{эф.}} - \\
 &- (N_{\text{непог.}} \times i_n))] - Рез \times i_{\text{эф.}} = (\text{нараховані проценти}) + \\
 &+ (\text{амортизація дисконту/премії}) - (\text{коригування резерву}).
 \end{aligned}
 \tag{5}$$

Грунтуючись на цьому підході, за даними прикладу 1 матимемо такі проведення:

Дебет 2068 % _{нар.}	= 1 200 = 120 000 × (12%/12 міс.) × 1 міс.	} 1 501
Дебет 2066 Дисконт	= 301 = (993 + 508) - 1 200	
Кредит 2400 Резерв	= 508 = 40 000 × 1,27%	
Кредит 6026 Д%	= 993 = 79 332 × 1,27%	

що може бути розкладене на три простих проведення:

Дебет 2068 % _{нар.}	= 1 200
Кредит 6026 Д%	= 1 200
Дебет 2066 Дисконт	= 301
Кредит 6026 Д%	= 301
Дебет 6026 Д%	= 508
Кредит 2400 Резерв	= 508.

Загальні принципи запропонованих варіантів наведено у схемі 4.

Слід зауважити, що всі запропоновані варіанти мають на рівні фінансової звітності однаковий результат:

- балансову вартість, яка відображається у Звіті про фінансовий стан загальною сумою (одним рядком) та яка буде рівною теперішній вартості (дисконтованій сумі) майбутніх очікуваних грошових потоків з урахуванням отриманих кредитних збитків;

- суму процентних доходів, визнану в Звіті про прибутки/збитки та інший сукупний дохід із використанням методу ефективної ставки відсотка.

Тобто за будь-якого із зазначених підходів загальні вимоги МСФЗ виконуються.

Водночас маємо суттєві відмінності на, так би мовити, технічному (процедурному) рівні системи бухгалтерського обліку. Зокрема, на рівні синтетичних рахунків (так, як це організовано в банківській системі України) кожен із варіантів дасть різні дані за одним і тим самим набором рахунків, що є складовими балансової вартості. А отже, сутність відображених за рахунками сум буде в усіх випадках різною. Хоча, наголошуємо, на рівні балансової вартості в цілому результат однаковий.

Таким чином, вибір одного з варіантів – це питання, що перебуває у площині формування облікової політики кожного окремого суб'єкта, який звітує. У цій ситуації під час прийняття рішення обов'язково слід брати до уваги зокрема такі обставини:

- різноманітність видів фінансових активів (зокрема, кредитів) та обсяги діяльності за кожним із них;
- можливості програмного забезпечення;
- вплив того чи іншого варіанта на результати розрахунків інших (небухгалтерських) показників (наприклад, економічних нормативів, об'єктів оподаткування, показників управлінської звітності);
- необхідний достатній рівень деталізації і точності інформації за елементами балансової вартості;
- потреба керівництва різних рівнів у такій більше або менше точній деталізованій інформації, зважаючи на необхідність її використання під час прийняття менеджерами банку рішень та способи (методики), які використовуються під час прийняття цих рішень.

Викладені вище аргументи можемо узагальнити таким чином: під час вибору методик бухгалтерського обліку кожному конкретному банку, зважаючи на особливості

його безпосередньої діяльності, слід забезпечити дотримання вартісного обмеження на корисну інформацію (так званий аналіз вигоди і витрат) [12, пп. ЯХ35 – ЯХ39], але тільки на рівні бухгалтерського обліку. Також обов'язково не слід забувати про забезпечення послідовності у формуванні та застосуванні облікової політики.

(Закінчення – в наступному номері). □

Література

1. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

2. Закон України “Про банки і банківську діяльність”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 “Фінансові інструменти: визнання та оцінка”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_015.

4. Постанова Правління Національного банку України “Про затвердження Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України” від 27.12.2007 р. № 481 (зі змінами). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0048-08>.

5. Постанова Правління Національного банку України “Про затвердження Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України” від 24.10.2011 р. № 373 (зі змінами). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1288-11>.

6. Постанова Правління Національного банку України “Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України та Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України” від 17.06.2004 р. № 280 (зі змінами). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0918-04>.

7. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 18 “Дохід”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_025.

8. Постанова Правління Національного банку України “Про затвердження Правил бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України” від 18.06.2003 р. № 255 (зі змінами). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0583-03>.

9. “Методичні рекомендації щодо розрахунку ефективної ставки відсотка за фінансовими інструментами в банках України”, схвалені постановою Правління НБУ від 01.06.2011 р. № 171. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kbs.org.ua/files/46656664643.pdf>.

10. Лист Національного банку України “Роз'яснення про відображення в бухгалтерському обліку окремих операцій” від 28.12.2009 р. №12-111/1788-24217. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v2421500-09>.

11. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 37 “Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_051.

12. Концептуальна основа фінансової звітності. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_009.